

ІСТОРІЯ

В РІДНІЙ ШКОЛІ

Передплатний
індекс 68833

№ 5, 2014

У НОМЕРІ:

Утворення
Давньоєгипетської держави
Історія Стародавнього світу,
6 клас

Адміністративне та
кримінальне право
Правознавство
(практичний курс), 9 клас

Радянсько-польська війна і
становище України в 1920 р.
Історія України, 10 клас

Оповідання
«Каторжна» Б. Грінченка в
контексті норм сучасного
кримінального права
Бінарний урок з
правознавства та
української літератури,
10 клас

ДЕТАЛЬНІШЕ НА PEDPRESA.COM.UA

видавництво
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

УРОК НА ТЕМУ «ОПОВІДАННЯ «КАТОРЖНА» Б. ГРІНЧЕНКА В КОНТЕКСТІ НОРМ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»

Бінарний урок з правознавства та української літератури, 10 клас

Жанна БУРЯК, учитель історії та правознавства гімназії № 172 «Нивки», м. Київ

Мета: на прикладі оповідання Б. Грінченка «Каторжна» узагальнити поняття «злочин», з'ясувати його ознаки, стадії вчинення злочину; розкрити й осмислити творчість Б. Грінченка, його масштаби; розвивати вміння учнів аналізувати та оцінювати зміст твору та його особливості, логічне мислення старшокласників; виховувати співчуття до ближнього, любов і повагу один до одного.

Тип уроку: бінарний.

Обладнання: портрет Б. Грінченка, збірка творів письменника, «Кримінальний кодекс України».

...Цей діяч, обвівши духовним зором Українцз краю в край, постеріг, зрозумів тяжке її безпомічне становище – і вирішив оддати життя своє на службу їй, кинувшись самотужки обслуговувати потреби її духа.

...Таких невтомних, завзятих діячів, борців громадських, якого ми в особі Бориса Грінченка втеряти, в пантеоні українських писателів зазначити можна дуже небагато...

Великий хист, незвичайна витривалість у роботі скрашені великою любов'ю до рідного краю.

М. Лисенко

Хід уроку

І. Оголошення теми і мети уроку.

Учитель правознавства. Поняття кримінального права не є для вас новим: ви з ним ознайомились на уроках правознавства в 9 класі. Проте у вас часто виникає запитання: «Чому люди йдуть на злочини?». Тому сьогодні ми поговоримо про кримінальне право на прикладі творів Б. Грінченка і наприкінці уроку спробуємо дати відповідь на запитання:

– Що спонукає людей до вчинення злочинів?

Учитель української літератури. Борис Грінченко був поетом, прозаїком, драматургом, перекладачем, літературним критиком. Відомий він і як мовознавець («Словарь української мови»), фольклорист та етнограф («Етнографические материалы, собранные в Черниговской и соседней с ней губерниях»), педагог, публіцист, організатор видавничої справи, бібліограф. Письменника шанували І. Франко, М. Коцюбинський, Леся Українка, П. Грабовський. Після ознайомлення з його тво-

рами не можна залишатися байдужим. Серце наповнюється почуттями жалю, любові, милосердя.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель правознавства проводить з учнями бесіду за запитаннями:

– Які відносини регулює кримінальне право?

– Що таке злочин?

– Які ознаки злочину?

– За якими критеріями можна визначати види злочинів? Які види злочинів ви знаєте?

– Що означає співучасть у злочині?

– Охарактеризуйте стадії вчинення злочину.

III. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу учнями.

Борис Грінченко

(1863—1910)

1. Біографія Б. Грінченка.

Учитель української літератури. Народився Борис Дмитрович Грінченко (псевдоніми: В. Чайченко, Іван Перекотиполе, Вільхівський Б., Вартовий П. та ін.) 9 грудня 1863 р. у хуторі Вільховий Яр на Харківщині (тепер Сумської області) у збідній дворянській родині.

У 1874–1879 рр. Борис навчався в Харківській реальній школі, але з п'ятого класу був виключений за зв'язки з підпільною народницькою організацією. Після двомісячного ув'язнення

хлопець працює дрібним канцеляристом у Харківській казенній палаті, а невдовзі, склавши іспит на народного вчителя, «якимсь чудом», як сам згадував, влаштовується вчителювати. У 1886–1887 рр. Грінченко працював статистиком у губернському земстві на Херсонщині. Освітній ниві він віддав понад десять років (1881–1894). Місця його педагогічної діяльності – села Введенське Зміївського повіту, Нижня Сироватка (нині Сумщина), Олексіївка, де він протягом шести років вчителював у приватній школі відомої просвітительки Х. Алчевської.

У 1894 р. Грінченко переїздить до Чернігова. Тут, працюючи в губернському земстві, він організовує видання бібліотечки народнопросвітніх книжок, стає одним із керівників нелегальної «Чернігівської громади», разом із дружиною – письменницею М. Загірньою упорядковує музей української старовини В. Тарновського.

З 1902 р. Борис Дмитрович живе в Києві. У 1905 р. він редагує першу українську щоденну газету «Громадська думка» (згодом «Рада»), а в 1906 р. – журнал «Нова громада»; того ж 1906 р. стає керівником київського товариства «Просвіта».

В останні роки життя, з настанням реакції, посилюються переслідування письменника властями. Він зазнає недовготривалого арешту. Жандарми доводять до смерті його дочку – революціонерку Настю. Змучений туберкульозом, на який захворів ще в шістьнадцять років у харківській в'язниці, Грінченко виїхав на лікування до Італії, де й помер у місті Оспедалетті 6 травня 1910 р. Поховано письменника на Байковому кладовищі в Києві.

2. Повідомлення учнів про творчу спадщину Б. Грінченка.

Борис Грінченко створив такі підручники для школярів, як «Українська граматика», перша книга для читання українською мовою «Рідне слово» та інші. Творчість письменника відображає життя українського селянства, робітничого класу, інтелігенції.

Поетичні твори. У поетичних творах Б. Грінченко майстерно відтворив працю, побут, тяжкі умови життя села, створив колоритні образи бурлака, сиріт, вдів («На полі», «Бурлака», «Шматок хліба», «Удові»). Досить часто узагальнені картини життя народу, його трагізм переростають у багатозначні образи-символи («Смутні картини», «Хлібороб»). Навіть пейзажна лірика пройнята соціальними мотивами. Поет ні на хвилину не забуває про становище рідного народу («Над Дніпром», «Квітчані сльози», «Могила», «Нудьга», «І тихая хатиночка»). Цікавими є твори, в яких виразно звучать інтернаціональні мотиви (поема «Матільда Аграманте» (1897)). Ідеї дружби між

народами присвячено вірш «Некрасову й Шевченкові», «Друзям». Фальшиве народолюбство українського панства поет розвінчує у віршах «Патріот», «Українець», у вірші «Російські ліберали» викриває лібералізм. Починаючи з кінця 90-х років XIX ст. у поезії Б. Грінченка з'являються заклики до збройної боротьби («Я – раб», «Боязким», «Приходить час», «Співцеві»).

Схиляння перед героїчними постатями минулого («Леандро», і «Людина я... І мушу червоніти») у віршах Б. Грінченка тісно переплітається з темою прометеїзму. Поета завжди приваблювали сильні постаті, їхня воля, незламність у боротьбі проти тиранії, деспотизму (поєми «Гальма», «Смерть отаманова», «Лесь, преславний гайдамака»).

Б. Грінченко виступав і в жанрі байки, віршованої казки. Він написав чимало творів за сюжетами народних гуморесок («Брехун», «Швидка робота»). Гумористично-сатиричні байки Б. Грінченка насичені народними прислів'ями, приповідками, влучними фразеологічними виразами, багаті на пейзажні зарисовки, сповнені щирого ліризму.

Прозові твори. Основна тема прозових творів письменника – тяжке життя народу, здебільшого селянської бідноти. В оповіданнях першого періоду творчості виявилось прагнення автора брати за основу не саме життя, а лише морально-культурницьку ідею. Він намагався надати творам народно-просвітницького характеру. Та згодом Б. Грінченко позбувся цієї вади. І вже пізніше написані оповідання характеризуються глибокими соціальними мотивами. Автор виступає справжнім письменником-реалістом, майстром психологічного портрета.

В оповіданнях «Хата», «Хатка в балці» Б. Грінченко зумів відтворити колоритні образи епохи, розкрити драматичні ситуації в житті своїх героїв. Голод, злидні, постійна нужда, щоденне піклування про шматок хліба – такі основні теми сповнених драматизму оповідань «Грицько», «Украла», «Без хліба».

Тяжке життя шахтарів, побут міського бідного люду з його проблемами також відображені в творах письменника (оповідання «Батько та дочка», «Панько», «Каторжна», «Серед чужих людей»). Б. Грінченко змалював і безправне становища сільського вчителя («Екзамен», «Непокірливий»).

Найцікавішими є твори про дітей. Вони відзначаються глибоким гуманізмом, проникненням у світ дитячої психології («Олеся», «Украла», «Кавуни», «Дзвоник», «Ксеня», «Сестриця Галя та ін.). Стражденній долі дітей-сиріт автор присвятив оповідання «Ксеня», «Сама, зовсім сама», «Дзвоник». Письменник з боєм пише про загублене дитинство малюків, яких злидні і горе передчасно роблять дорослими, а життєві обставини часто викликають навіть думки про смерть.

Автор вміло передає психологічний стан своїх героїв, соціально і психологічно вмотивовує зміни в їхніх характерах.

Б. Грінченко написав кілька сатиричних оповідань з життя інтелігенції та панства («Як я вмер», «З заздросців», «Історія одного протесту»), в яких висміяв обмеженість, підлабузництво, лицемірство.

Працював Б. Грінченко і в жанрі повісті. Перша рання повість «Сонячний промінь», а також і друга «На розпутті» присвячені діяльності народолюбної інтелігенції, її взаєминам із народом. Повість про життя села «Під тихими вербами» є своєрідним продовженням повісті «Серед темної ночі».

3. Фронтальна бесіда про зміст оповідання «Каторжна».

Б. Грінченко написав низку оповідань, в яких талановито розкрив духовний світ людини. Як правило, в основі цих творів – конкретні життєві ситуації. Таким є і оповідання «Каторжна».

– Скільки років було Докії, коли вона залишилася напівсиротою?

– Як ставилася мачуха до пасербиці?

– Які риси характеру дівчині передались від матері?

– Як ставиться Докія до мачушиних дітей? Чому саме так?

– Утіленням чого для дівчини став куц каolini?

– Чому «каторжна» не показувала іншим своїх почуттів?

– Доведіть, що дівчина зазнала страшних злигоднів.

– Дайте розгорнуту характеристику Семена.

– Чому Докія не наважилася до кінця здійснити свій задум і почала гасити полум'я?

– Пригадайте останні слова Докії. Що вони означають?

4. Аналіз твору з урахуванням норм сучасного кримінального законодавства України.

Учитель правознавства. Знайдіть у тексті ситуацію, що регулюється нормами Кримінального кодексу України.

«Усім вона каторжна, усім на світі. Усі її ненавидять! А як вона його любила! Боже, як любила!.. І він зрадив. І він такий, як усі. О прокляті! розірвала б усіх, задушила б, спалила б і його, і ту Пріську, і тих парубків та дівчат, що з неї сміялися, глузували, знущалися! От якби було чим – вона зараз би підпалила цю хату...»

Голова її горіла, думки плутались, груди пекло... Якби чим запалити? Чи нема в неї в кармані сірників? Вона почала шукати, чи не зосталося якого сірника, чи не сховала як-небудь, розтоплюючи піч. Вивернула карман, витрусила – нема.

Вона швидко пішла з двору, пробігла вулицею, добігла до своєї хати. У віснях не світиться, – вже полягали. Сіни незасунені, хата теж. Вона ввійшла в хату.

– Хто там? – спитався спросоння батько.

– Я! – сказала Докія і зараз же знайшла на комині сірники та її побігла з хати.

– Куди ти? – гукнув батько.

Вона не відмовила, вибігла з двору, знову пробігла вулицею, але не пішла в двір, де вечорниці, а перелізла на город і зайшла ззаду, щоб ніхто не бачив. Велика повітка була прироблена до хати. Докія зупинилася під нею.

Вона чиркнула один сірник. Він зайнявся і зараз же погас. Сердито кинула вона його осторонь і запалила другий. Він горів. Докія почала підпалювати їм солому у стрісі. Але солома була мокра, і сірник знову погас. Те саме було з третім і з четвертим.

«Ні, треба знайти сухої соломи. Тут єсть – тут, може, як тепло було, він, проклятий, з Пріською спав. Ну, тепер, уже не буде спати!»

Вона знайшла сухої соломи, згребла її в купку під очеретяною стінкою і запалила. Солома затлілась і почала горіти нарешті.

«Ось коли зайнялося! Гори швидше, займайся! От гарно! Від повітки вогонь на хату. І всі вони згорять».

І Докії згадалася пожежа, що вона бачила, – ух, страшно! Так і тут буде. Але там ніхто не згорів, а тут усі згорять... І Санька згорить? Санька – маленька дівчинка, дочка досвітчаної матері. Докія за останній час дуже влюбила гарне дівчатко, і дівчинка любила її. Але ж і вона згорить... Така гарна, ласкава. І Докії в'явилось все: як хата горитиме, як Санька простягатиме руки з полум'я й кричатиме: «Рятуйте! Докієчко! Витягни мене!»

Господи! За віщо ж? За віщо вона спалить її? Це ж гріх! Людину спалить живу. Та й не її саму.

Господи, може, все село займеться! Нащо ж це вона робить?

А солома шипіла, шкварчала і починала розгорятися. Ось полум'я вибухло. Ось-ось повітка займеться.

Та божже мій!.. Та нащо ж це вона?..

Треба гасить, гасить мерщій, а то все займеться. Вона кинулась до вогню, хотіла затоптати його ногами. Але він горів. А їй уже вчувалося, як Санька кричить:

«Докійко, рятуй!..»

Все закрутилось їй у голові. Червоне полум'я одно перед нею. Треба його погасити. Вона відразу зірвалася з місця і впала на полум'я. Воно пекло її, на її займалась одежа. Але вона того не чула. Вона хапала руками вогнячу солому, підгортала під себе і силкувалася гасити. Але вже вся одежа горіла на ній. Тоді, не знаючи, що робити, вона скрикнула:

– Рятуйте, хто в бога вірує! Рятуйте! – і більше нічого вже не пам'ятала...».

Запитання, що стосуються змісту твору.

– Якими нормативно-правовими актами регулюється ситуація, описана в творі?

– Чи правомірна поведінка Докії, якщо ні, то до якого виду відповідальності вона може бути притягнена?

– Чи можна характеризувати дії Докії як злочин? Чому?

– Назвіть ознаки цього злочину.

– Визначте стадії вчинення даного злочину.

– Чи можна вважати, що в такій ситуації є добровільна відмова від скоєння злочину? Поясніть свою думку.

– Чи нести кримінальну відповідальність Докія за вчинені нею дії (за умови, що вона не загинула від опіків)?

IV. Підбиття підсумків уроку.

Учитель літератури. Сам письменник зізнавався, що займався літературною роботою не через те, що почував у собі талант художника, а тому, що вбачав у ній основний засіб сприяти культурному піднесенню й пробудженню свідомості. Справді, його твори змушують нас замислитися над швидкоплинністю життя і по-іншому поглянути на свої вчинки.

Учитель правознавства. Давайте повернемося до запитання, поставленого на початку уроку: «Що спонукає людей до вчинення злочинів?»

V. Домашнє завдання.

1. Повторити біографію Б. Грінченка, прочитати оповідання «Дзвоник» (за бажанням).

2. Знайти ознаки протиправної поведінки в оповіданнях Б. Грінченка «Кавуни», «Украла», «Хата».

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ

1. Автор подає до редакції рукопис статті українською мовою обсягом до 20 сторінок формату А4 документу Word на електронну пошту: ovgisem@yandex.ru.
2. Текст рукопису потрібно набрати на комп'ютері (у програмі **Word**, півтора інтервала між рядками, розмір шрифту 14).
3. Ілюстрації подаються в окремих файлах у форматі **JPEG**.
4. Бібліографія до статті має бути складена з дотриманням стандартів, прийнятих ВАК України.
5. До рукопису додаються дані про автора (прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посада, вчений ступінь, звання, адреса, телефон).
6. Автор підписує другий примірник рукопису, стверджуючи цим достовірність дат, цитат, фактів тощо.
7. Статті, які передбачається використати під час подання до захисту дисертаційних робіт, надсилати з рецензією. Необхідно зазначити УДК, написати трьома мовами (українською, російською, англійською) ім'я і прізвище автора, назву статті, анотацію та ключові слова.
8. Прохання не надсилати одні й ті самі матеріали водночас до нашого журналу та інших видань.

Редакція